

Stanislav SYNEK, *Duše jako místo dění světa: Studie k pojetí (lidské) duše u Aristotela*, Praha: Togga, 2014, 252 s., ISBN 978-80-7476-071-6.

Aristotelova kniha *O duši* (*Peri psychés, De anima*) vyšla v českém překladu již v několika vydáních, naposledy v rozšířeném vydání 1996, a není divu, tato kniha silně ovlivnila vrcholného autora scholastiky sv. Tomáše Akvinského v jeho pojetí lidské duše, byť se k ní stavěl i kriticky. Její autor, jeden z největších filosofů antiky, byl obdivně nazýván Filosof. Zájem o Aristotelovo dílo stále trvá až do současnosti, proto lze další knihu pojednávající o jeho pojetí lidské duše, které je předmětem této recenze, jen uvítat. Není možné se jím ovšem zabývat v celku, bylo by velmi náročné vtěsnat jeho obsah do krátké recenze tak, aby srozumitelně zachytila vše podstatné. Omezím se zde proto jen na jeden z důležitých Aristotelových pojmů, který je do značné míry klíčem k jeho pojetí lidského duševního života vůbec. Je to pojem rozumu („nús“). Nejprve bych ovšem rád připomněl, že Aristotelovo pojednání o duši nelze v rámci jeho spisů řadit více do biologie, jak mylně soudí autor zde recenzované knihy (str. 43). Dílo obsahuje hodně pasáží o biologických složkách duševních činností, jako je např. činnost smyslových orgánů a další, ve své podstatě je to však první systematická učebnice psychologie, jak soudí historikové této vědy. A jako v prvním díle svého druhu v ní také nalezneme autorovu zcela moderní formulaci o funkční jednotě psychického a biologického dění, duševních a tělesných jevů, což je vyjádřeno v Aristotelově termínu „entelechie“, který vystihuje podstatný znak duševní činnosti, tj. navenek se projevující duše, totiž její účelnost dnes znovu objevenou.

Jakou roli však v tomto účelném projevení se duše, dalo by se říci, v metafyzicky uspořádané účelnosti života duše, hraje rozum, specificky lidská složka duše, jejíž činnost umožňuje dalekosáhlé překonávání hranic smyslového poznávání a jeho vystupování do vysokých sfér abstraktních pojmů? Autor předmětné knihy velmi zdařile vysvětluje tento problém i přes všechny „interpretační potíže“ s „terminologickým vyjasněním“, které interpretům starých řeckých filosofů přinášejí klíčové pojmy jejich filosofických systémů. Zde se můžeme omezit jen na zjednodušenou reprodukci tohoto vysvětlování.

Smyslovými orgány můžeme poznávat materiální vlastnosti objektů vnímání (velikost, tvar atd.), ale myšlením, které je nástrojem rozumu, poznáváme, že objekty vnímání lze třídit na základě zobecnování jejich konkrétních, ale i abstraktních vlastností, což nám umožňuje vývoj od konkrétních pojmů k pojmům obecným a vysoce abstraktním a tak vytváření dokonalejšího systému poznávání, tvořeného právě vztahy mezi pojmy, např. druhovými a rodovými, což nám umožňuje mimo jiné chápat rozdíly mezi ptáky a rybami, ale také mezi zvířaty a lidmi. Myšlením se lidé posunují od smyslového vnímání k chápání nehmotných vlastností a vztahů, k duchovní činnosti, od konkrétního k abstraktnímu, což umožňuje přesahování smyslově poznatelného (např. po-

znání rychlosti světla). Rozum se tak stává centrem duchovního života člověka, zpřístupňujícím nejen rozpoznávání věcí a jevů a vztahů mezi nimi, ale také rozpoznávání takových hodnot jako je dobro a zlo ve smyslu mravním. St. Synek (str. 193) zakončuje svůj náročný, ovšem zdařilý výklad lidského rozumu: vnímání a myšlení jako „způsoby odkrývání toho, co jest“ dospívají k nejvyšším způsobům „nahlížení toho, co je nutné a věčné“, dávají chápat „veškeré jsoucí, co jest a proč jest“ a tak člověk „může být s to uchopovat podstaty („úsiá“) a první počátky a příčiny bytí, což jest v posledku dokonalé bytí samo“, dodejme pak, čili je schopen uchopovat to, co nazýváme Bůh, a to znamená, že Bůh je rozumově pochopitelný a dokazatelný.

Milan Nakonečný
(TF JU, nakonecny@tf.jcu.cz)